

Interview i Kristeligt Dagblad den 2. februar 2001

Meningen *til sidst*

Ved *Dorte Remar*

For Erling Tiedemann er det en udfordring at blive ældre.

- Når man som jeg er blevet 68 år, ser man vennerne forsvinde. Jeg læser dødsannoncer, og så er den ene væk, og så er den anden væk, og så haler dødens realitet sig ind på mit liv.

De firkantede hornbriller og det hvide hår snyder. Som har han taget tilløb helt nede fra den anden ende af den lange gang i lejligheden, entrer han energisk stuen, hvor hustruen Vivian har anvist plads i det danske designermøblement af fyrretræ. Der er hvide persienner for karnapvinduet ud til Vesterbrogade, hvor den københavnske trafik brummer tre etager nede. Alligevel er der lyst i rummet og højt til loftet som hos Erling Tiedemann, der har forberedt sig og er rede med sin personlige opfattelse af begrebet håb:

- Udtryksmåden »fra vugge til grav« kunne også hedde »fra fødsel til død«. Men jeg har læst, at i den ortodokse kirke siger man »fra undfangelse til herlighed«. Det kan jeg godt lide, for i virkeligheden skulle vi sige, at menneskelivet ikke er noget endeligt. Jordelivet indbefatter nok et for mig uforståeligt punktum. Jeg accepterer døden, men vil ikke sige, at jeg forstår den. Men med den ortodokse kirke kan jeg sige, at uendeligheden begynder med undfangelsen, og den ender aldrig. Som Vorherre siger hos Jeremias: "Før jeg dannede dig i moders liv, kendte jeg dig!" Dér har du det egentlige, som også er mit håb, der knytter sig til uendelighed.

Den nuværende formand for Etisk Råd og forhenværende Venstre-amtsborgmester i Vejle vakte undren og beundring, da han som 62-årig i 1994 forlod amtsborgmesterembedet og drog til Paris for at fordybe sig i bibelteologiske studier ved Institut Catholique. For udefra set kunne det synes fortjent, at han i stedet nød sit otium oven på et langt arbejdsliv, først som lærer og skoleinspektør og siden som politiker med stort samfundsengagement. Han har således haft et overvældende antal tillidsposter inden for amts- og kommunalpolitik, sit parti Venstre, sundheds-, kultur- og trafikområdet samt den katolske kirke i Danmark.

Da Erling Tiedemann i 1996 kom hjem fra Paris, var det heller ikke til en tilværelse som pensionist. Han blev nemlig leder af det katolske Pastoral-Center, som han bor dør og dør med, medlem af Dommerudnævnelsesrådet, af bestyrelsen for Det Danske Bibelselskab og Etisk Råd, som han sidste år blev formand for. Han er også en flittig foredragsholder og har helt i tidens ånd sin egen hjemmeside på Internet, www.erling.tiedemann.dk, med links til aktuelle emner inden for det etiske område, artikler og indlæg, foredrag og møder med mere - samt til broderen Ankers vinavis. Et usædvanligt højt aktivitetsniveau i en tid og et land, hvor befolkningen klamrer sig til efterlønsordningen, og hvor 50-årige, der er blevet ufrivilligt arbejdsløse, må kæmpe desperat for at komme tilbage på arbejdsmarkedet. Hvad driver ham?

- Jeg er bare en forløber for det, som vi oplever lige nu i samfundet, nemlig at vi slet ikke kan undvære alle de ældres hænder. Hvorfor blive pensioneret, når der måske er 20 til 30 år tilbage af ens liv? I dag har små piger udsigt til at blive 86 år og små drenge til at blive 78 år. Alligevel har man en forestilling om, at man skal på pension som 60-årig og leve med ingenting. Men behovet for menneskelig indsats for hinanden er så stort i dag, at vi ikke skal holde op med at arbejde, siger Erling Tiedemann og fortsætter:

- Alle er jo trætte klokken 17, og jeg bliver det efterhånden klokken 16.30. Da vi flyttede til Paris, var det da også planen, at det skulle være rosinen i pølseenden. Det var en overlevelsesøvelse, fordi folk, der har haft knald på, ofte ikke overlever at sætte sig i gyngestolen, når de når pensionsalderen. Jeg måtte da også stå på tæerne de to år på universitetet i Paris. Vi havde regnet med, at vi bagefter skulle hjem og bo i Vejle, have en lille hund og gå tur med den og tage på tilbudsrejser til Gran Canaria. Men så blev jeg spurgt, om jeg ikke kunne tænke mig det og det. Og efterhånden er jeg blevet enormt taknemmelig, fordi det er meget livsopfyldende og giver mening at have noget at lave. Det er rart, at der er bud efter én, og at arbejdet er spændende.

- For eksempel da jeg blev bedt om at deltage i Dommerudnævnelsesrådet, kom jeg ind i en verden, hvor jeg ikke har været før. Og jeg elsker at komme bag om kulisserne. Jeg kan også se det meningsfyldte i arbejdet i Etisk Råd. Det er til gengæld det vanskeligste, jeg har været med til. Det går mig langt mere på, end da jeg var amtsborgmester og formand for Amtsrådsforeningen.

- Der er et langt stykke vej fra det politiske, der ofte mest handler om resurcer. Og det er ikke nær så svært at tage stilling til, hvordan man i samfundet skal bruge 30 millioner kroner som at sige nej eller ja til for eksempel terapeutisk kloning, som er fremstilling af menneskelige fosteranlæg for måske at kunne lave væv og organer, der kan erstatte beskadigede celler i kroppen. Det angår mennesket meget mere. Ansvar er

det samme, men det er tungere at løfte, fordi det berører menneskesyn og pludselig også ens egen selvforståelse. Der er tvivl hele tiden.

Hvad er din livsfilosofi? - Det er et omfattende spørgsmål, svarer Erling Tiedemann med et skævt smil.

- I virkeligheden burde man kunne stille sig op på en sæbekasse når som helst og have et veldokumenteret og færdigt svar på det. Som Peter siger i sit Første Brev, skal man altid være rede til at aflægge regnskab for det håb, man har. Men for at kunne besvare det spørgsmål må man tage udgangspunkt i sin livshistorie og spørge sig selv: Hvad er det bærende eksistentielle indhold i dit liv? Hvad bygger det på? Hvor er det forankret?

- Det er ikke nødvendigvis noget, man har læst sig til i en bog, - selv om jeg har læst uendelig mange bøger. Det er gennem ens livshistorie, at ens grundlæggende livsholdning bliver dannet. Alle mennesker har en historie. Vi er historiebøger, og vores navne er indskrevet i himlene, som det hedder i Lukasevangeliet. Jeg oplever, at også vores historie er nedskrevet - ikke udfra et astrologisk eller på anden måde deterministisk synspunkt - men at livsvejen har haft en bestemmelse. Jeg oplever, at jeg ikke selv har lagt programmet. »Gud har lagt den vej til rette, vi skal finde ud af at vandre i« - eller noget i den retning, står der hos Paulus.

- Det er næsten som med de små børn i børnehaven, der har en kasse med huller i, og som så skal lægge klodserne i de rigtige huller. Livet består i at finde de rigtige huller til klodserne. Det er ikke mig, der har fundet på hverken klodser eller huller, men jeg skal finde ud af at få det til at lykkes.

- Mit udgangspunkt er, at jeg er vokset op i den katolske kirke. Jeg bryder mig egentlig ikke om at tale om "den kristne tradition", da det let bliver til en slags tingsliggørelse af troen. Jeg vil hellere tale om Kristus-troen, den tro, der kommer af det, man hører og af det vidnesbyrd, man modtager fra andre mennesker. Mit håb grunder sig også i møder med mennesker, der har været så gennemlyst af tro, at liv og samvær med dem har kastet nogle lysstråler fra det uendelige ind i mit liv. Det har været med til at bygge Kristus-troen op i mit liv, så den er blevet det centrale i min livs- og selvforståelse. - Jeg blev på et tidspunkt bedt om at holde et oplæg ved en hospicedag på Skt. Lukas Stiftelsens Hospice. Da jeg i den forbindelse skulle tænke over døden, blev jeg meget bevidst om min holdning. Og den er, at jeg oplever håbet som det, der kan give mening i et liv, som døden ellers kunne true med at gøre meningsløst. For når man alligevel skal dø, hvad er så meningen med at være her? Her får så mit håb og den kristne tro mig til at se på min tilværelse som et liv med åbne ender. Det var begyndt, før det begyndte, og det slutter aldrig. - Livet er jo ikke altid let. Det er hele

tiden en udfordring at leve. Det bliver ikke mindre let af, at vi ved, vi skal dø. Døden anfægter livet, og håbet er knyttet til, at der er en mening til sidst, og du må gerne kursivere "til sidst", indskyder Erling Tiedemann og forklarer videre:

- Det er det, jeg er forankret i - den tillid, at man sætter sin lid til til sidst. Jeg elsker ordet amen, der er hebraisk og betyder, at noget er solidt, fast, at der er noget at bygge på, at der er noget, der ikke glider. I vores menneskelige tilværelse synes vi ofte, at tingene skrider, og at det eneste sikre er fundamentale forandringer, der truer os. Men i det amen er der en sikkerhed for, at der er noget, én man kan regne med, - noget der ikke svigter. Vi mennesker svigter. Jeg bliver nogle gange klam ved tanken om, hvor mange gange jeg har svigtet andre. Trøsten ligger i, at der - til sidst - er én, der ikke svigter.

- Hvor kommer det fra? Jeg ved det ikke. I min barndoms katekismus stod der, at troen er en gave. Hvorfor jeg har fået den og andre ikke, ved jeg ikke. Det er et af de mysterier, der tumler rundt i hovedet på mig. Tvivlen, tror jeg, er der hele tiden. Den er et grundvilkår. Tvivl er et uadskilleligt aspekt ved troen. Det er hele tiden sådan, at man må sige, at troen vedligeholdes af håbet. I min barndoms kirke havde latin en langt større plads end i dag i måden at udtrykke sin tro på. Tro hedder på latin fides. Fides qua er troens indhold. Og fides qua er troens holdning, som er den afgrundsdybe tillid til Gud. - Men når det kommer til så meget i de teologiske udtryk om Gud, er der sagt meget sludder, der ikke siger mig en pind. Jeg er ikke en teologisk oprører, men det optager mig bare ikke så meget. Mine to år i Paris gik jeg sammen med teologistuderende. Men jeg gik til en begrænset del af studiet, for jeg interesserer mig kun for Bibelen og ikke for systematisk dogmatik og moral og alt det andet, som de studerende skulle igennem. Min kone siger altid, at »Erling havde ingen moral i Paris ...!«

- Det, der interesserer mig og holder mig oppe i mit liv er fides qua - tillid til den Gud, jeg ikke forstår. Jeg klynger mig meget til den historie, der er om ham i Bibelen - om ham og mig. Der er fortællinger om skabelsen, fortællingen om befrielsen fra Egypten, fangeskabet i Babylon og de 10 bud - de 10 tilbud til mennesker om et godt liv. Og der er ikke mindst Jesus i Det nye Testamente. Jeg er meget optaget af Bibelen. Den har givet mig så mange bingo-oplevelser. Ikke bare på det psykologiske plan, eller fordi der er oplevelser af arketypisk genkendelighed. Jeg kalder det bingo-oplevelser, for jeg kan ikke gøre mere rede for det andet end ved at understrege, at jeg oplever det som meget væsentligt for mit liv. - Jeg er også kun et menneske. Anfægtelsen af tro og håb er noget, man oplever, på løbende bånd. Men jeg er glad for, at jeg som 68-årig har bevaret mit håb. Det ville være noget fis at lade som om, at alt bare er halleluja, halleluja. Hos mig møder du ikke en blankpoleret overflade. Mit liv er ikke en kasserolle uden buler. - Som amtsborgmester blev mine holdninger udfor-

dret, og i dag som formand for Etisk Råd bliver jeg hele tiden udfordret med spørgsmål til livets hellighed. Men min tro og tillid til Vorherres soliditet og til noget, der ikke rokker sig, har gjort det muligt at stå alle de ting igennem. Det politiske liv har ikke kunnet rokke ved håbet. Det har vist sig stærkere.

- Jeg har min tillid til, at tingene klares til sidst. Jeg opfatter eskatologien - forestillingen om de sidste tider - som noget, der også angår det enkelte menneskes liv. Jeg tror på, at tingene lykkes til sidst. Det gælder også for vores kultur. Vi har det med at frygte, at det hele går ad h..... til. Men der er ligesom indbygget en genoprettelsesfaktor, der virker lige som det menneskelige immunforsvar. Når den virker, kan historiens gang opleves som i bølger: Nazismen vandt ikke. Marxismen vandt ikke. Og den vanvittige kapitalisme vil heller ikke vinde. For al den materialisme og menneskelige selvovertvurdering, der var uhyrlig i de to ideologier, gælder også for kapitalismen.

- Alle disse historiske og politiske midlertidigheder, hvor mennesker knytter håb til forskellige ideologier og tror, at vi ligesom kan skabe vores egen eskatologi, bryder altid sammen. Det hele står i Det Gamle Testamente, der har det budskab, at totalitære ideologier bryder sammen. For vores håb er ikke knyttet til denne verden. - Med nazismens Endlösung-tanke, der gik ud over de arme jøder, var der tale om, at mennesker mente at kunne skabe ikke bare et tusindårsrige, men det endelige Rige. Det er tankevækkende, at nazisterne netop kastede sig over det lille jødefolk, der er Guds udvalgte folk. Jeg holder meget af jøder, deres folk er en eksistens, der udgør et element også i mit håb. Det er jo et håbets og tillidens folk. Der bliver nok også engang et fælles "til sidst" mellem dem og os i den kristne kirke. Hvad det bliver, kan jeg ikke overskue nu, men jeg er sikker på, at det vil finde en løsning.

- Aktuelt trues vi ifølge FN's klimaforskere af alvorlige klimaproblemer med øgede vandstande over hele kloden som følge af forurening. Jeg ved ikke, om vi dér står over for et forbigående fænomen. Menneskeheden er jo ved at vågne op til dåd, og der er århundreder lange bremselængder, ligesom der er århundreder lange tilløb. Vi har været igennem en meget lang periode med industrialisering, kommunisme og kapitalisme, hvor mennesket er stået af på sin ansvarlighed over for naturen. Man har haft et illusionsprojekt i forhold til naturen og troet, at resurcerne var uendelige. Nu vågner man så op og kommer til besindelse i forhold til naturen, dyrene og menneskelivet. Det er tegn på en stigende bevidsthed om ansvarlighed.

- Skabelsesberetningen er en fortælling om det uudsigelige. Jeg tror ikke på, at det hele blev skabt på 6 gange 24 timer. Men jeg tror absolut på beretningen som menneskets inspirerede eftertanke om sin oprindelse. For mig er Bibelen utvetydigt skrevet af mennesker, men Vorherre har samtidig lige så utvetydigt haft en afgørende finger med i spillet. Kosmos, naturen og dyrene blev skabt og til sidst menneskene, der skul-

le give det hele navn og påtage sig ansvar. Det ansvar er blevet misligholdt, og konsekvenserne er så truende, at man begynder at tage sig sammen. Men der er jo også verdenshistorie i klimaet. For eksempel hører det til mysterierne, at vi engang har haft en istid.

Erling Tiedemann er vokset op på Vennemindevej på Østerbro i København, hvor hans forældre drev en manufakturhandel. Moderen var katolik, og faderen var protestant, men konverterede i en høj alder til katolicismen. Tiedemanns mormor var den første i familien, der blev katolik, og i dag har den været katolsk i snart 110 år.

- Jeg er vokset op i en mindretalskirke. I barndommen var det nærmest en ghettokirke, der blev holdt mere eller mindre isoleret fra det danske samfund. Da jeg var dreng og ung mand kunne det ligge i luften, om man nu også var rigtig dansk, når man var katolik, fortæller han.

- Med en lidt skæv bemærkning siger jeg altid, at Folkekirken er min nationale kirke, mens den katolske er min konfessionelle og sakramentale kirke. Det er dér, jeg går til alters, bliver gift og får mine børn døbt, og naturligvis er det den katolske, der er min egentlige kirke. Men det generer ikke mig, at folkekirken har særstatus i Danmark. Specielt ikke, fordi folkekirken i meget høj grad er ramme om, at kristendommen overhovedet findes i Danmark. Hvis det gik folkekirken dårligt, gik det nok også kristendommen dårligt. Som foredragsholder kommer jeg til en del meninghedsmøder i folkekirken, og det føler mig godt tilpas ved.

- Vennemindevej var fuld af butikker, da jeg voksede op. Det er alltsammen væk i dag og erstattet af store forretninger inde i centrum, hvor ekspedienterne ikke aner, hvad de handler med - som min far sagde. Vores butik findes heller ikke mere, den er blevet muret til. Det var en god kernefamilie, vi var to brødre, og min bror lever heldigvis endnu. Vi boede nærmest i butikken. Når jeg kom hjem fra skole, gik jeg ind gennem butiksdøren og råbte: Det er mig!

- Sådant en butik var en meget lykkelig konstruktion. I dag kan det være et problem at holde sammen på familien, fordi begge forældre har udearbejde. Mine forældre arbejdede også begge to, men de var hjemme. Nogle gange stod min mor og klippede stof ud til forklæder, kjoler og andet tøj, som kvinder sad ved trædemaskinen og syede rundt omkring i deres lejligheder i kvarteret. Der var en egenproduktion, som slet ikke eksisterer mere. Det var en god verden, hvor mine forældre havde et fællesskab om at drive en butik, og samværet var meget intensivt. Så jeg er i så henseende blevet forkælet af en tryk barndom.

- Der er ingen, der går lidelsesfrit gennem tilværelsen, heller ikke jeg. Ens forældre kan blive syge og dø, børnene kan blive syge, og man kan miste mennesker, man holder af. Selv har jeg oplevet stress og utilstrækkelighedsfølelse, hvor det er en stadig oplevelse af at stå med et brød, der absolut er slået for stort op til, at nogen kan bage det, og så er det det, man skal. Politik er at finde løsninger på intersemmodsatninger. I politik skal du vælge, og hvor ofte har jeg ikke været i tvivl. Set i bakspejlet har jeg været heldig og har ikke oplevet den store fallitsag. Men man kan altid være i tvivl, om man ikke kunne have gjort det bedre.

- I politik bestemmer man meget lidt alene, for der er mange om det. Nogle gange lykkes det ikke at overbevise de andre, og der er som sagt modstridende interesser i befolkningen. Det sker, at nogen siger, at politikerne ikke er repræsentative for befolkningen, men efter mine observationer er virkeligheden snarere, at de er rædselsfuldt repræsentative og alt for godt afspejler, hvad der rører sig i befolkningen.

- Jeg har altid set sådan på det, at religion ikke i uheldig forstand skal blandes ind i politik og omvendt. Men i ens eget liv må de to ting nødvendigvis hænge sammen. Ellers bliver man skizofren. Det er ikke tilfældigt, at der er en tre-klang bestående af tro, håb og kærlighed. Hvis den tro og det håb, du har, ikke fører til solidaritet og ansvar for andre mennesker, er der noget galt. Man kan måske sige, at troen er vejviseren, håbet er motoren, og kærligheden realiseringen.

- Håbet kan blive truet. Det tror jeg, at alle mennesker oplever, når døden stunder til. Vi ved alle, at vi skal dø, vi ved bare ikke hvornår. På et eller andet tidspunkt får vi det måske at vide. Der kan være timer eller dage tilbage, hvor det hele så passerer revy sådan, som de, der har været det igennem, fortæller. Jeg tror, at når man står over for døden som en umiddelbart forestående realitet, må man regne med, at hele ens liv og alt, hvad man har bygget på, kommer til revision og bliver udfordret. - Det vil ikke komme bag på mig, hvis det er sådan. Men netop her melder håbet sig så i tillid til, at hvis mit eget livsfundament bliver truet, så ved jeg, at min tillid og mit håb bygger på et andet fundament. Når Jesus i Getsemane fik sved på panden, hvorfor skulle lille mig så ikke også blive bange? Og jeg vil ikke aflægge vidnesbyrd om, at jeg aldrig er blevet rystet, for det ville være usandt. Men som det folkelige udtryk siger: Når du har taget Vorherre i hånden, er han den sidste, der slipper.

- Jeg regner ikke med, at vi mennesker nogensinde får afklaret hele programmet. Jeg tror, at livet bliver ved med at være et mysterium. Jo ældre man bliver, jo flere ubesvarede spørgsmål bliver der. Der kan komme nye spørgsmål til, man ikke har stået overfor før: Hvorfor var jeg her? Hvad gik det ud på? Og man skal se i øjnene, at døden er den store udfordrer for livets mening, fastslår Erling Tiedemann og tilføjer:

- Derfor er jeg også optaget af korset. Korset var på en måde en fallit. Men så kom opstandelsen som falittens dementi. Som det, der kom *til sidst*.